

*Každý starý člověk, který zemře,
je jako knihovna, která shoří.*

Amadou Hampate Ba

Když se řekne historie, většina lidí si představí tlusté knihy, stohy dokumentů v archivech, případně hrady a zámky. Ve skutečnosti je historie všude kolem nás, v našich vlastních rodinách a komunitách, v živých vzpomínkách a zkušenostech starých lidí. Stačí se jich pouze zeptat a oni nám budou vyprávět tolik příběhů, že bychom jimi naplnili celé knihovny. Takovým vyprávěním říkají historikové orální historie (oral history).

Každý člověk může vyprávět jedinečný příběh svého života. Někteří lidé prožili během svých životů důležité události velkých dějin, třeba druhou světovou válku, někteří nikoli. Bez ohledu na to však máme všichni zajímavé zážitky, o které se můžeme podělit.

Navíc, historické dokumenty a knihy nám nemohou říct o minulosti vše. Často se totiž soustřeďují na důležité osobnosti a velké události a mají tendenci zapomínat na obyčejné lidi, kteří žijí své každodenní životy. Také často zapomínají na lidi na okraji společnosti – národnostní menšiny, invalidy nebo nezaměstnané. Jejich hlasy a příběhy v těchto knihách často nezazní. Bohužel vzpomínky umírají spolu s lidmi. Pokud nezaznameníme, co nám staří vyprávějí, ztratíme část historie.

Co si lidé pamatují? Každý z nás časem zapomíná, každý si pamatujeme něco jiného a nějak jinak. Vzpomínky jedněch jsou přesnější než druhých a z důvodů, které nám nejsou zcela jasné, si lidé pamatují spíše své mládí než pozdější události. Všechny vzpomínky jsou směsí faktů a názorů. Obojí je důležité. Způsob, jakým lidé rozumí historickým událostem a jak na ně vzpomínají je sám o sobě historicky velmi důležitý. Když děláme rozhovor s pamětníkem, je důležité ujistit ho, že nás zajímá jeho pohled, jeho zkušenost, že stojíme o to slyšet a zaznamenat, co on sám zažil, viděl nebo slyšel.

Kde začít? Nejdříve je třeba zvolit si téma. Mohou jím být dějiny vaší rodiny, ulice, paneláku, čtvrti, firmy nebo školy. Můžete se zaměřit na nějaké téma,

např. vzpomínky na dětství, způsob trávení volného času, politické názory, náboženství atd.

Kde najít vhodného pamětníka? Zeptejte se přátel, příbuzných, sousedů. Kontaktujte místní pamětnické kluby (svazy bojovníků za svobodu, válečné veterány). Navštivte clientské domy a domovy důchodců. Podejte inzerát v místních novinách, v knihovně nebo muzeu. Kontaktujte pamětníka a předem pečlivě vysvětlete, o co půjde. Proč vás jeho příběh zajímá a k čemu jej použijete. Zeptejte se, zda souhlasí s nahráváním. Vysvětlete, proč potřebujete nahrávku. Teprve, když souhlasí, dohodněte si schůzku.

Dříve než budete s někým dělat rozhovor, je dobré se teoreticky připravit. Měli byste o tématu, období nebo problému, o kterém bude pamětník mluvit něco vědět. Prostudujte literaturu, internetové stránky, novinové články apod. Pomůže vám to klást doplňující otázky a lépe chápat někdy poněkud zmatené vzpomínky pamětníků.

Je dobré mít v zásobě několik otázek, používejte je však opatrně. Např. v případě, že budete chtít pamětníka vrátit, pokud příliš odbočí od tématu, případně pokud vás bude zajímat něco konkrétního. Neměli byste však rozhovor příliš řídit. Pamětníkovi to nemusí být příjemné (nejde přeci o výslech) a navíc nejcennější informace jsou často neočekávané, překvapivé a vynoří se samovolně. Dopřejte pamětníkovi dostatek času a dovolte mu, aby vám sdělil, co on pokládá za důležité. Na druhou stranu, jste to vy, kdo dělá rozhovor, nenechte pamětníka zcela opustit téma nebo rozhovor řídit tam, kam vy nechcete.

Používejte jednoduché a srozumitelné otázky. Nevkládejte do otázek odpovědi, nepodsouvejte své názory a očekávání. „Jaké bylo Vaše dětství?“ je lepší otázka než „Asi jste měl těžké dětství, že?“

Budete také potřebovat otázky, kterými si ujasníte, ve které části příběhu právě pamětník je. Například „Dokázala byste si vzpomenout, ve kterém roce k tomu došlo?“ Také se vám hodí otevřené otázky, ve kterých se budete zajímat o pocity, hodnocení a názory pamětníka. Například „Jak jste se při tom cítil?“

Nejlepší je, když se rozhovor může odehrát v místě, kde se pamětník cítí bezpečně a uvolněně. Nejčastěji to bývá jeho domov. Pamětník se také může cítit lépe, pokud bude rozhovoru přítomna jemu blízká osoba, třeba partner nebo ošetřovatel.

Pamatujte, že jste pamětníkovým hostem a pokud je starý, jste možná první lidé, se kterými o svých vzpomínkách po dlouhé době mluví. Bude jistě zpočátku nervózní a nejistý, proto buďte laskaví a trpěliví.

Většinou je dobré rozhovor začít osobními informacemi. Kromě toho, že to ukotví příběh v čase, může to pamětníkovi pomoci rozpomenout se na zajímavé detaily. Pozor však, pamětník nemusí být ochoten sdělovat osobní informace, které by ho identifikovaly!

To samozřejmě respektujte, nemusí říkat jméno, bydliště a datum narození, stačí říct například: „Pocházím z Chrudimě, narodil jsem se v roce 1954. Většinu svého života jsem byl účetním.“ To pro začátek úplně stačí.

Nepřerušujte pamětníka necitlivě. Nekladte příliš mnoho otázek. Vaším záměrem je nechat ho mluvit, případně ho k tomu povzbudit. Pozorně poslouchajte a udržujte oční kontakt, občas přitakejte, přikývněte. Buďte uvolnění, nespěchejte. V žádném případě se nepouštějte do sporu! To není cílem rozhovoru.

Nemějte strach klást doplňující otázky, ale neskákejte od tématu k tématu. Pokuste se šikovně odkrýt motivy jednání pamětníka v zajímavých životních situacích. Pokud bude pamětník trpět předsudky, můžete se jemně pokusit je odkrýt, je to ale obtížný úkol, jakmile vycítíte, že by mohlo dojít ke konfliktu, ustupte. Například: „Nemohla jste v té chvíli něco udělat?“ je lepší než „Proč jste nezasáhla?“

Když rozhovor skončí, nespěchejte domů, poděkujte, ujistěte pamětníka, že to pro vás bylo zajímavé setkání. Možná bude pamětník chtít dozvědět se něco o vás. Je slušností odpovědět, i on vám o sobě hodně řekl. Ujistěte pamětníka, že jim svou práci (referát nebo seminární práci) ukážete, až ji dokončíte.

Zdroj: www.bbc.co.uk/education/20cvox, přeložil, upravil, krátil RA